

СИРОМАШТВО КАО СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Љубинка Лазић¹

Сажетак

„Сиромашнима се сматрају људи који су лишени начина живота, комфора и достојанства, који се сматрају нормалним у друштву у којем живе“ дефиниција је Уједињених нација.² У наредном раду управо је сиромаштво, са својим карактеристикама и појавним облицима, предмет теоријске елаборације и разматрања. Почевши од дефинисања појма сиромаштва раду се даје објашњење везе између сиромаштва и социјалне политике, те условљености социјалне сигурности грађана једне државе управо нивоом сиромаштва/ развоја. Да су сиромаштво и социјална искљученост повезани у „зачарани круг“ сљедећа је тема која је образлагана у раду. Комплексност сиромаштва као појаве и активности које се предузимају у области социјалне политике образложено је на примјеру стања сиромаштва у Босни и Херцеговини. Даље се у раду наводе неки начини превазилажења сиромаштва. Тако је направљен и осврт на везу сиромаштва и социјалне заштите, те и развојне документе у Босни и Херцеговини.

Кључне ријечи: сиромаштво, социјални проблем, социјална заштита, социјална искљученост, социјална политика.

JEL klasifikacija: I3

УВОД

У намјери да се постигне жељени степен друштвеног развоја и обезбједе услови за живот у благостању, људи су се, од самог почетка постојања људске заједнице, активно организовали. Начини рјешавања социјалних проблема као што су ангажман цркве, добротинство и милосрђе, присилно затварање болесника, помоћ ратној сирочади су, током развоја државе, еволуирали и трансформирали се до законског и системског рјешавања питања сиромаштва и помоћи људима који се

1 Мр сц. Љубинка Лазић, Ју Центар за социјални рад, Дервента, l.ljub@yahoo.com

2 www.un.org/Depts/dhl/poverty/index.html, pristupljeno stranici 18.03.2016.. u 18.00.

нађу у стању социјалне потребе због угрожене социјалне сигурности. Из тог разлога државе данас доносе програме и стратегије борбе против сиромаштва управо у настојању да подигну ниво социјалне сигурности грађана и развоја моћи кроз искоријењивање сиромаштва и економски развој државе. У Босни и Херцеговини, према Анкети о потрошњи домаћинства 2007. г. ³ 22,9% становништва је угрожено или у ризику од сиромаштва, што с 18,5% сиромашних чини 41,5% становника који су сиромашни или су јако близу сиромаштва. Стога је битно јасно анализирати стање сиромаштва у данашњим условима у држави Босни и Херцеговини, дефинисати појавне облике сиромаштва, те акцијама социјалне политике кренути у рјешавање.

СИРОМАШТВО – СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМ

Сиромаштво се посматра се на многе начине, односно кроз мањак или непостојање средстава за осигурање егзистенције, незапосленост, глад и неухрањеност, неповољно здравствено стање, ограниченост или никаква доступност образовању, недоступност здравствених услуга и лијечења, повећану смртност, бескућништво и неповољно стамбено стање, друштвена дискриминација и искљученост.

Термин сиромаштво, најчешће се разумјева као стање у којем грађанима недостају средства за обезбјеђење минималне корпе роба и услуга. Савремени концепт сиромаштва, развијен у оквиру државе благостања, полази од идеје да држава социјално-политичким мјерама распоређује дио националног дохода на сиромашне. Наиме, у циљу постизања и одржавања пожељног социјалног и економског развоја државе, подстиче се одређени друштвени стандард, а истовремено се социјалним програмима утиче на ублажавање нежељених социјалних појава.

Специфична је веза између терина сиромаштво са термином социјални случај који се одређује као појава која “код човјека који је њиме погођен прозрокује низ тешкоћа: погоршава услове живота и рада, умањује средства за живот, смањује шансе за напредовање у животу, погоршава његов лични и друштвени статус.” ⁴ Док је социјални случај појава која погађа појединца доводећи га у стање социјалне потребе, скуп социјалних случајева представља социјални проблем.

Социјална искљученост је нешто шири појам од сиромаштва, а према према ЕУ2020 се прати путем три индикатора која су добивена на основу

³ Дирекција за економско планирање Босне и Херцеговине, Извјештај о развоју БиХ, 2010/2011 II дио, стр. 22.

⁴ Лакичевић, Д. *Увод у социјалну политику*, Савремена администрација, Београд, 1982., стр.20.

СИЛЦ анкете. Ти индикатори су стопа ризика од сиромаштва, материјална ускраћеност и домаћинства са ниским интензитетом рада.⁵

СОЦИЈАЛНО-ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ СИРОМАШТВА

Системско рјешавање сиромаштва као социјалног проблема вуче коријене из 11. и 12. вијека јер је тада сиромаштво, умјесто као добровољно, све више посматрано као стање проузроковано спољашним, друштвеним факторима. Подизање квалитета живота и благостања су, у развијеним концепцијама, сврха и циљ социјалне политике као и социјалног развоја државе и друштва. У политици уопште, борба против сиромаштва се посматра као друштвени циљ па државе том питању посвећују пажњу развијањем социјалне заштите и социјалног рада као и развијањем и унапријеђивањем ефективности других институција и служби које се баве питањима економског развоја друштва, незапослености и социјалној сигурности грађана. Мора се напоменути да, поред материјалних добара, као што су храна, вода за пиће, простор за становање, грађани морају да имају обезбјеђена и социјална добра као што су приступ информацијама, образовању, здравственој заштити, учешће у политичкој сфери у држави.

Социјална политика, као дјелатност чији су предмет изучавања животни и радни услови људи и друштвених група са циљем обезбјеђења адекватног нивоа социјалне сигурности грађана и стварањем претпоставки за интегралан социјално-економски развој, је управо онај дио јавне политике државе који се најдиректније бави управо рјешавањем социјалних проблема, односно ублажавањем или уклањањем појава као што су незапосленост, сиромаштво, здравствени проблеми, социјално-патолошке појаве.

Сиромаштво је социјални проблем и то из разлога што и посљедице и узроке сиромаштва налазимо управо у друштву, јавним политикама друштва, односно у степену развијености друштва, катастрофама и кризама које погађају друштво, а директно и/или индиректно погађају појединце, чланове друштва. Из тог разлога, сиромаштво захтјева предузимање систематских социјалних акција усмјерених на задовољавање основних потреба људи и на уклањање узрока сиромаштва.

Средњорочна развојна стратегија БИХ 2004-2007⁶ сиромаштво дефинише као вишедимензионалан феномен који, поред недовољних прихода за задовољење животних потреба, подразумева и немогућност запошљавања, неодговарајуће стамбене услове, неадекватан приступ

5 Универзални периодични преглед стања људских права у Босни и Херцеговини II циклус, Институција Омбудсмана БиХ, Бања Лука, март 2014., стр. 7.

6 Средњорочна развојна стратегија БиХ -ПРСП (2004-2007), Економски институт, април 2004, Сарајево, стр.26.

социјалној заштити, здравственим, образовним и комуналним услугама. На овај начин сиромаштво се посматра, с једне стране, као недостатак прихода и недоступност услуга, а, с друге стране, као недостатак услова за развој социјалних вјештина, за здравље, за слободу понашања и мишљења и присутна су осјећања неприпадања, спутаности и недостатак самопоуздања и самоуважавања а ово карактерише и социјалну искљученост.

СИРОМАШТВО У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ – СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМ

У БиХ око 20% људи оскудијева у готово свим аспектима животног стандарда: од стамбених услова, одговарајуће здравствене заштите, па до писмености и укључености у друштво. Према подацима Дирекције за економско планирање БиХ⁷ екстремна линија сиромаштва у БиХ износи 760,00 КМ по особи годишње, док генерална линија износи 2.198,00 КМ по особи годишње. Стандард становништва БиХ је 19,5% испод линије генералног сиромаштва (приближно 25% у Републици Српској и 16% у Федерацији БиХ). Ово је “релативно ниска стопа сиромаштва” кад се узме у обзир тренутна економска ситуација у БиХ. Она је резултат потрошње која је изнад нивоа производње. У Анкети о животног стандарду износи се податак да је “са образовног аспекта” 27% одраслих у БиХ сиромашно, док 16% пати због сиромаштва у “здравственом смислу”. “Са аспекта запошљавања” сиромашно је 22 одсто радно-способног становништва. Стамбени услови код 11% људи су испод границе сиромаштва, а 29% живе у становима за које немају одговарајућа власничка или станарска права. Када се све узме у обзир, 72 процента одраслих у Босни и Херцеговини је сиромашно бар у једном од горе наведених аспеката.

Дирекција за економско планирање Босне и Херцеговине припрема документе попут Стратегије социјалне укључености и Стратегије развоја. Стратешки оквир Босне и Херцеговине је припремљен у складу са Одлуком о поступку средњорочног планирања, праћења и извјештавања у институцијама Босне и Херцеговине и послужио је и за припрему Средњорочног програма рада Вијећа министара за период 2016 – 2018-годину (стратегија у припреми). Идентификацијом развојних подручја у оквиру циљева који су усвојени за Стратегију Југоисточне Европе 2020⁸, и који су међусобно повезани, утврђени су и циљеви БиХ: Интегрисани раст, Паметни раст, Одрживи раст, Инклузивни раст и Управљање у

⁷ Isto, str. 29.

⁸ www.academia.edu/.../Vodič_kroz_strategiju_Evrop., preuzeto dana 18.03.2016. u 18.30.

функцији раста. Приликом расправа о сиромаштву морамо посебно издвојити инклузиван раст који се огледа у повећања запослености, развоја вјештина, инклузивног учешћа на тржишту радне снаге, инклузивног и квалитетног здравства и смањења сиромаштва. У оквиру инклузивног раста дефинисани циљеви су: 1. Повећати могућности за запошљавање 2. Промовисати инклузивност у образовању 3. Смањити сиромаштво и социјалну искљученост 4. Унаприједити здравствену заштиту.

У Босни и Херцеговини сиромаштво се мјери на основу Анкете о потрошњи домаћинства⁹ која посматра расходовну страну за разлику од СИАЦ анкете која посматра приходе које оставарују домаћинства. Стопа материјалне депривације за Босну и Херцеговину показује да је више од половине домаћинстава депривирани на овај начин. Унутар несиромашних домаћинстава, материјално депривираних има 47,7% док од укупног броја сиромашних домаћинстава има 88,7% материјално депривираних. Сиромаштво у Босни и Херцеговини се мјери од 2001 године, материјална ускраћеност од 2011. Према посљедњим подацима Анкете о потрошњи домаћинства из 2011.г. релативна линија сиромаштва (стандардна линија сиромаштва) за Босну и Херцеговину износи 416КМ за једночлано одрасло домаћинство. У 2011 години 177.277 домаћинстава (17,2%) или 566.025 становника (17,9%) живе у релативном сиромаштву. Поред тога битно је напоменути да 8% становника нису сиромашна али су на граници сиромаштва, тако да можемо рећи да стопа сиромаштва и домаћинстава која су на граници сиромаштва 25,2%. У 2007.години, према резултатима Анкете о потрошњи домаћинства, било је 18,4% сиромашних домаћинстава односно 193.692. Апсолутно сиромаштво у Босни и Херцеговини порасло је за око 5 процентних поена са 18,6% у 2007. на 23,4% у 2011. У оба ентитета је такође дошло до раста сиромаштва за око 5 процентних поена мјерено апсолутном линијом сиромаштва. Према посљедњим доступним подацима Агенције за статистику Босни и Херцеговини¹⁰, на основу прага релативног сиромаштва од 60% медијане потрошње по еквиваленту одрасле особе, добије се праг расхода од 416,40 КМ мјесечно по еквиваленту одрасле особе као линија сиромаштва. На темељу овог подаци из Анкете показују да је 17,9% становништва живјело у ризику од сиромаштва у 2011. години .

9 Дирекција за економско планирање Босне и Херцеговине, Извјештај о развоју БиХ, 2010/2011 II дио, стр. 22-25.

10 Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Анкета о потрошњи домаћинстава у Босни и Херцеговини 2011, година 1, број 1.

НАЧИНИ ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА СИРОМАШТВА

Обезбјеђење нормалног животног стандарда грађанима кроз економски развој и социјалну сигурност у држави су задаци социјалне политике на пољу борбе против сиромаштва. Омогућити грађанима запошљавање и остварење прихода потрбних за достојан живот и задовољење минималних егзистенцијалних и социјалних потреба, спровођење стратегија и програма за здраво управљање животном средином, унапријеђење образовног и здравственог система у смислу доступности свих услуга свим грађанима, међудржавна сарадња и помоћ су неки начини превазилажења сиромаштва.

Социјална заштита, односно социјална помоћ је изузетно важан, али самостално недовољно снажан инструмент борбе против сиромаштва, којим се често социјална политика користи да директно ублажава последице лоше социјалне и економске ситуације у држави. Службе социјалне заштите дјелују тако што настоје “новчаном ињекцијом” да ублаже појаву сиромаштва, а потом да оснажују породицу, постичу на ангажман и покретање самосталних акција. Активности које су усмјерене на изучавање узрока необезбјеђености, на рано откривање, праћење појава, на спријечавање узрока и помоћи појединцима и породицама да се и сами активирају и учествују у превазилажењу неповољних узрока и последицама социјалне угрожености, ипак захтјевају мултисистемску сарадњу. Извјештавајући о стању квалитета живота грађана, социјална заштита као систем може донекле и да алармира упозоравајући на стопу сиромаштва и указујући на потребу изналажења рјешења за овај социјални проблем, а потом и може и треба и да учествује у друштвеним стратегијама и акцијама.

Ипак, најзначајнија улога у борби против сиромаштва, превентивно и посљедично, припада социјално-политичким мјерама за превазилажење сиромаштва као социјалног проблема

Пратећи транзицијске процесе свјетских политика, социјална политика Босне и Херцеговине се ослања на поставке социјалне политике Европске Уније. “Социјална политика Европске уније уствари има три главне функције:

- да обезбједи оквир за дијалог између социјалних партнера у вези са дефинисањем различитог нивоа основних социјалних права радника,
- да обезбједи средства, нарочито за обучавање и запошљавање,
- да стимулише и подстиче сарадњу између различитих актера социјалне политике.“¹¹

¹¹ Гавриловић, А., *Савремена социјална политика*, Универзитет у Бањој Луци, Факултет политичких наука, *Социјални изазови и менаџмент у социјалној заштити*, 2010. поглавље 1. стр. 40.

За рјешавање проблема сиромаштва, потребно је дакле да буду испуњене покренуте и спроведене реформе на нивоу друштвене заједнице, односно на државном нивоу, а потом да постоји истинска воља и залагање свих релевантних политичких субјеката као и свих грађана општине. Те промјене ће се дешавати на начин и брзином који буду диктирале промјене на државном плану развоја и промјена, а прогноза ће зависити од политичких тенденција и могућности државе.

Мора се још додати да сиромаштво у једној држави представља и значајну пријетњу за безбједност међународне заједнице. Треба се поменути и да је сиромаштво присутно и у развијеним и неразвијеним земљама. Сиромаштво такође узрокује скраћење животног вијека људи. Биједа, глад и нездрава исхрана узрокују неријетко и смртност људи, а посебно дјецe. Сиромашни чешће умиру и због нелијечења болести из разлога што адекватно лијечење захтјева и уређен систем здравства.

Посебно необично је схватање да је сиромаштво посљедица жеље високо развијених земаља за одржање стања моћи. Институције попут Међународног монетарног фонд и Свјетске банке дају зајмове, са каматама наравно, које земље тешко исплаћују а грађани осиромашују и даље.

Стратегије борбе против сиромаштва Свјетске банке се углавном заснивају на подстицању економског раста. Организација Уједињених Нација је поставила као миленијумски циљ искоријењивање сиромаштва и глади у свијету до 2050. године уз „брзе кораке” борбе за смањење и превенирање појаве сиромаштва.

Стратегија развоја и Стратегија социјалног укључивања најзначајнији су развојни документи у Босни и Херцеговини, који дефинишу стратешке правце дјеловања земље на подручју економског и социјалног развоја у наредном периоду. Ови стратешки документи указују и на потенцијале које Босна и Херцеговина има што указује да се може направити и битан помак у економском и социјалном развоју.

ЗАКЉУЧАК

“Три ствари се никако не могу сакрити: болест, заљубљеност и сиромаштво.”

(народна пословица)

На основу претходне теоријске елаборације закључује се сљедеће:

- Сиромаштво је социјални проблем у Босни и Херцеговини који угрожава животе грађана.
- Борба против сиромаштва је битан друштвени циљ и циљ социјалног развоја, односно социјалне политике.

- Константна системска социјално-политичка акција борбе против сиромаштва подразумева реформе у Босни и Херцеговини: привредни опоравак, фискална реформа, унапријеђење система социјалне заштите, искорјењивање корупције, реформа образовног система, поштовање људских права, унапријеђење квалитета живота.

Циљ развојних стратегија Босни и Херцеговини је водити Босну и Херцеговину ка земљама са високим дохотком, динамичној и конкурентној економији Европске уније, а посебну димензију тим изазовима дају обавезе које се намећу у процесима придруживања Европској унији. Само друштвени напредак, друштвени активизам, транспарентност и унапријеђење квалитета живота и културе живљења кроз акције планиране кроз социјалну политику ријешавају питање сиромаштва као социјалног проблема.

Abstract

“The poor are considered to be people who are deprived of their way of life, comfort and dignity, that is considered normal in the society in which they live,” the definition of the United Nations. In following paper poverty, with its characteristics and forms is subject of theoretical elaboration and consideration. Starting from the definition of the concept of poverty, paper provides an explanation of the links between poverty and social policy and conditionality of social security for citizens of one state administration levels of poverty / development. That poverty and social exclusion connected in a “vicious circle” is the next topic that is explained by the following paper. The complexity of poverty as a phenomenon and activities undertaken in the field of social policy are explained on the example of the state of poverty in Bosnia and Herzegovina. Furthermore, the paper presents some ways to overcome poverty. Also there are a reference to the relationship of poverty and social protection, and the development documents in Bosnia and Herzegovina

Keywords: *poverty, social problems, social protection, social exclusion, social policy.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Лакичевић., Д, *Увод у социјалну политику*, Савремена администрација, Београд, 1982.
2. Гавриловић., А., „*Социјални изазови и менаџмент у социјалној заштити*“, Универзитет у Бањој Луци, уредник, Бања Лука, 2010.
3. Дирекција за економско планирање Босне и Херцеговине, Извјештај о развоју БиХ, 2010/2011 II дио
4. Универзални периодични преглед стања људских права у Босни и Херцеговини II циклус, Институција Омбудсмена БиХ, , Бања Лука,

5. Средњорочна развојна стратегија БиХ -ПРСП (2004-2007),,, Економски институт, април 2004, Сарајево
6. Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Анкета о потрошњи домаћинства у Босни и Херцеговини 2011, година 1, број 1.
7. www.academia.edu/.../Vodič_kroz_strategiju_Evrope
8. www.un.org/Depts/dhl/poverty/index.html

